

Detalj iz prošlosti otoka Šipana Englezi na Dubrovačkim (Elafitskim) otocima

(Governo provvisorio (britannico) delle Tre Isole: Giuppana, Mezzo e Calamotta)

Prvi dio

UDK 656.61(497.13) »18« (093)

SAŽETAK:

Pomorska blokada, koju su Rusi, a nadasve Englezi, nametnuli Napoleonu, znatno je utjecala na tok i uspjeh akcija koje su Francuzi poduzeli i namjeravali poduzeti da učvrste svoj položaj na zauzetim teritorijama, pa tako i na području Dubrovačke Republike, koju su Francuzi ukinuli 1808. godine. A posebno se nisu osjećali nimalo spokojnim na jadranskim otocima, nadasve onima u vodama srednjeg i južnog Jadrana, pa tako i na Dubrovačkim otocima, gdje je uz pomoć britanskih snaga uspostavljana ranija vlast (dubrovačka) i to najprije na Lastovu, zatim Mljetu te na Dubrovačkim otocima (Tre Isole). Oslobođanje ovih posljednjih otoka, a nadasve Šipana, zbog njegovog izuzetnog strateškog značaja i neposredne blizine sjedišta francuske vlasti, te uspostavljanjem sjedišta nove vlasti na njemu (Governo provvisorio britannico dele Tre Isole) značilo je i vojničku i moralnu pobjedu savezničkih snaga u borbi protiv Napoleona, što je snažno odjeknulo kod svih ljudi i naroda koji su priželjkivali Napoleonov kraj. Za guvernera nove vlasti postavljen je Jero Natali, dubrovački vlastelin, koji je odmah uspostavio sudstvo, oformio nacionalnu stražu i ojačao privredu, posebno pomorstvo i ribarstvo. Vizija ponovnog uspostavljanja Dubrovačke Republike činila se u to vrijeme sasvim realnom.

Kada je francuski imperijalizam pod vodstvom Napoleona poremetio evropsku političku ravnotežu, to se na mnoge načine osjetilo i u starom Dubrovniku, (jer je uz ostalo drevna Republika stoljećima trajala i jačala, vješto koristeći antagonizam i ravnotežu između evropskih sila) među ostalim i u jačanju antidubrovačkih tendencija: francuske pristaše u Dubrovniku priželjkivale su kraj aristokratske republike pa su u tom smislu i djelovali. U početku su bili više glasni nego jaki, ali što je vrijeme više odmicalo, a francuske se čete pod vodstvom generala Lauristona približavale Dubrovniku, bili su sve prisutniji, predstavljajući prijeteću opasnost u raslojavanju postojećeg uređenja.¹

Vlast je u starom Dubrovniku počivala na bezuvjetnoj i beskompromisnoj čvrstini. I kad je popustio samo jedan šaraf, dotad sigurni mehanizam počeo je škripati.

U to vrijeme među francuskim pristašama u starom Dubrovniku (Frančezzi su ih zvali) bilo je pripadnika svih staleža: i »običnih« ljudi, i uglednijih

pučana,² vlastele³ pa i svećenika⁴: »obični« ljudi očekivali su da će se dolaskom Francuza ostvariti bar dio obećanja o boljem životu i uvjeravanja o pravoj slobodi koju donose Francuzi, a svi ostali imali su poneki svoj račun. . . ugledniji pučani su se mirili s dolaskom Francuza kao sa svršenom stvari, nastojeći sačuvati stečene pozicije i dobra, drugi su slavili Francuze kao »osloboditelje i dobrotvore Dubrovnik«, a među vlastelom je bilo i onih koji su se pripremali da se bez oklijevanja i sustezanja priklijuče Francuzima čim oni stignu, natječući se za njihovo prijateljstvo, nadajući se vlastitom prosperitetu. Slavili su takovi kasnije s jednakom rječitostu i austrijsku vlast (jednako kao i drugi rusku i englesku) pa nije ni čudo što, uzdrmana od stranaka,⁵ pretrpljenih nevolja, političkog nepoštenja i nepravde, Dubrovačka Republika nije preživjela dan kad je Napoleon »unio u grad Gundulića i Đorđića pjesmu ropstva i zveket lanaca.«⁶ Nije Niko Pozza bez razloga u Senatu kazao: ». . . da uzmognemo ovo riješiti trebalo bi da mnogi i mnogi budu obješeni u puku a pak nekoliko ih i među nama«.⁷

Ukratko: od nekolicine starih aristokrata počela se stvarati nova, kolonijalna aristokracija, koja je željela da takovi odnosi traju što dulje kako bi im bilo što bolje. I trajalo je to tako neko vrijeme, ali ipak ne zadugo, tako da im ni historija ni domovina nisu nimalo zahvalne za ono što su kroz to vrijeme radili i uradili.

S druge strane, dok su spomenuti otvoreno stali uz tuđina, a drugi i među pukom i među vlastelom samo romantičarski sanjali kako da se obnovi ono što bi u dotadašnjem izdanju jedva moglo više živ-

¹ Prof. dr Ivan Kasumović: Dubrovački pjesnici i propast dubrovačke slobode. Vijenac, god. 1902.

² Engel — Stojanović: Povijest Dubrovačke Republike, str. 277. (Senat je sastavio popis od 54 porodice koje je Republika osudila u progonstvo kao protivne Republici).

³ Prof. dr Ivan Kasumović: Dubrovački pjesnici i propast dubrovačke slobode. Vijenac, god. 1902. (Tommo Bassegli, Orast Lukov Bonda, Rafo Gozze, Ivo i Martolica Bozdari, Antun Lukov Sorgo, Dživo Petrov Sorgo, Secondo Bucchia i drugi bili su pristalice Francuza).

⁴ Niko I. Gjivanović: Spomenica o padu Dubrovačke Republike. str. 169. Za biografiju dubrovačkog latiniste Brnje Zamanje.

⁵ Dr Vinko Foretić: Povijest Dubrovnika do 1808. str. 455.

⁶ Rikard Katalinić Jeretov: »Sursum corda«. . . Spomenica o padu Dubrovačke Republike. Dubrovnik 1908. str. 23.

⁷ Engel — Stojanović: Povijest Dubrovačke Republike. str. 258.

jeti, bilo je i onih koji su sve svoje snage ulagali da pod bilo koju cijenu sačuvaju Dubrovačku Republiku i njenu slobodu. Uz određene izuzetke, otočani na Dubrovačkim otocima nisu sa simpatijama dočekali Francuze, a posebno su im (prema pučkoj predaji) Lastovci pružili ogorčen otpor.⁸ Ali i u drugim područjima Republike, kao i u samom gradu, među onima koji nisu s dobrodošlicom dočekali Francuze bilo je i pučana, i svećenika i vlastele,⁹ među kojima istaknutiju ulogu imaju pojedinci iz roda Budislavića (kasnije Natali). U redove dubrovačkog plemstva primljeni su 1667. godine (nakon velikog potresa koji je u velikoj mjeri razrušio Dubrovnik), ali nikad nisu prihvaćeni kao »pravi« plemići: oko njihovog plemstva u prošlosti pisane su i podrugljive pjesme iako su oni i tada nizom primjera pokazivali i dokazivali da vole svoj grad i narod i da mu žele što ljepšu i sretniju budućnost,¹⁰ obavljajući povjerene im dužnosti na najveće zadovoljstvo Republike.¹¹ Nije nam namjera da se u okviru ovog rada posebno bavimo rodoslovljem porodice Natali, ali je nemoguće ni preći preko pojedinaca iz te porodice a da ih se ne spomene kao i uloge koje su obavili a koje povijest (dubrovačka) pohvalno spominje i cijeni. . . jedan Natali se navodi u popisu dubrovačkih paroka već 1669. godine,¹² Luka i Andrija Natali djelovali su u Srijemu: savremeni izvori spominju Luku Natali god. 1696. i 1709. kao generalnog srijemskog vikara, odnosno apostolskog vikara »in Slavonia et Hungaria australi«.¹³

Ivo (Dživo) Natali pošao je sam i o svom trošku u Milano odakle obavještava Dubrovačku Republiku o dočeku Napoleona u Milanu, o svojoj audijenciji kod potkralja Italije i svemu što se od strane Francuza sprema Dubrovniku.¹⁴ Kasnije je jedan od najvećih pregalaca u nastojanju da se Francuzi istjeraju iz Dubrovnika i vođa je pobune protiv Francuza,¹⁵ a pisao je i o dubrovačkoj prošlosti kao i o uzrocima gubitka dubrovačke nezavisnosti.¹⁶ Jakova Natalija uputila je Dubrovačka Republika generalu Marmontu da se usprotivi regrutaciji 300 dubrovačkih mornara za mornaricu kraljevine Italije,¹⁷ Karlo Natali poslanik je Dubrovačke Republike u Carigradu od 2. prosinca 1807. godine (dakle u najsudbonosnije vrijeme za opstanak Republike)¹⁸ a 35-godišnji Jero Natali guverner je Dubrovačkih otoka (Governo provvisorio britannico delle Tre Isole) od 1813. do 1815. godine¹⁹ nastavivši da upravlja tim područjem »po drevnim zakonima Dubrovačke Republike«, a kasnije (11. 7. 1815. g.) bio je imenovan i austrijskim guvernerom Triju otoka i Mljeta na kojoj je dužnosti ostao do ožujka 1816. godine, manifestirajući svoj patriotizam u vrijeme kad je Dubrovačkoj Republici bilo najteže²⁰ na način kojim je zasjenio vrijednosti mnogih svojih prethodnika u dubrovačkoj diplomaciji, a da se i ne govori o suvremenima i kasnijim nasljednicima. A za to vrijeme mnogi potomci onih koji su u prošlosti Budislavićima osporavali plemstvo (podsjecajući ih češće na njihovo hercegovačko porijeklo) hladnokrvno su promatrali propast svoje domovine dodvoravajući se tuđinu u želji da iskoriste šansu kad im se ukaže.²¹

Na Dubrovačkim otocima vlast Dubrovačke Republike traje i nakon što je Napoleon ukinuo drevnu Republiku poslije 1152. godine njenog trajanja.²²

Pred francuskom vlasti na njih su se sklanjala mnoga dubrovačka vlastela i drugi Dubrovčani, a kasnije i pred austrijskom, nalazeći utočište i siguran zaklon pod upravom Natalijevom i okriljem dubrovačkih zakona:²³ na Šipanu su mnoge dubrovačke vlasteoske porodice (Pozza, Gozze, Bona, Građi, Natali, Sorgo, Lucari, Deani, Zamagna, Altesti, Ghetaldi, Gučetići) imale svoje posjede pa su neki članovi tih porodica prebjegli iz grada na Šipanu. Ali i pojedini građani: francuski despotizam brzo je dodijao Dubrovčanima . . . dezorijentacija prijelaznog razdoblja stalno je upropaštavala ranije stečene slobode i vrijednosti (prvenstveno u pomorstvu i trgovini) pa se umjesto proklamiranog blagostanja sve teže živjelo. A na Dubrovačkim otocima pod Natalijevom upravom život je tekao — sudeći po zabilješkama u knjigama šipanske jurisdikcije²⁴ — svojim uobičajenim tokom: to je područje u mnogočemu imalo značajke — da se izrazimo suvremenom terminolo-

⁸ Marin Lucijanović: Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike. Anali JAZU god. III. Dubrovnik 1954. str. 270.

⁹ Antonije Vučetić: Ukidanje Dubrovačke Republike 31. I. 1808. Spomenica o padu Dubrovačke Republike. Dbk 1908. str. 93. (fra Miho Karaman, fra Tomas, fra Antun Agić, fra Vicko Gianie, fra Ivan Rosaver i drugi. Vlastela: Marinica Lukov Bonda, Cerva, Sabo Mihov Giorgi i njegovi sinovi Miho i Luko, Miho Lukov Giorgi, Ivo Gozze (Tabakin), dva sina Nika Pozze i dva sina Mata Pozze, Orsat Ranjina, braća Mato, Vlado i Marinica Sorgo, Karlo Natali, Ivo (Dživo) Natali, Jakov Natali, Vlaho Kaboga, Jero Natali i drugi).

¹⁰ Dr Jorjo Tadić: Tomo Budislavić. Dubrovački portreti. Beograd 1948. str. 349 — 368.

¹¹ Anđela Horvat: Prilog vezama Dubrovčana sa Srijemom. Beretićeve zbornik. Dubrovnik 1960. str. 189.

¹² HAD Diversi da Foris. Canc. Ragusina 1669. g. in 70. fo 217.

¹³ Anđela Horvat: Prilog vezama Dubrovčana sa Srijemom. Beretićeve zbornik. Dbk. 1960. str. 189.

¹⁴ Dr Vinko Foretić: Povijest Dubrovnika do 1808. Knjiga 2. str. 459.

Žarko Muljačić: O strankama u starom Dubrovniku. Anali JAZU god. VI—VII. Dbk. 1957. — 59. str. 30.

¹⁵ Engel — Stojanović: Povijest Dubrovačke Republike. str. 334. str. 308 — 309.

¹⁶ HAD. Arhiv Dživa Natali 49 — III — 6b

¹⁷ Dr Vinko Foretić: Povijest Dubrovnika do 1808. g. Knjiga 2. str. 456.

¹⁸ L. Vojnović: nov. djelo. str. 41 — 42.

¹⁹ J. Matković: Vlastelin Jero Natali engl. guverner Dubrovačkih otoka od g. 1813. do 1815. OBZOR br. 87, 88 i 89/1930. Nacionalna i sveučilišna biblioteka Zagreb.

²⁰ Dr Vinko Foretić: Povijest Dubrovnika do 1808. Knjiga 2. str. 456, 459 i 460 i arhiv J. Natali: Zapisnik o primopredaji 3. 3. 1816.

²¹ Engel — Stojanović: Povijest Dubrovačke Republike. str. 303, 308, 309 i 310.

²² Antonije Vučetić: Ukidanje Dubrovačke Republike 31. I. 1808. Spomenica o padu Dubrovačke Republike. Dubrovnik 1908. str. 93.

²³ J. Matković: Vlastelin Jero Natali . . . OBZOR br. 87, 88 i 89/1930. g.

²⁴ HAD Diversi di Giuppana. Ser. 68,2b. God. 1800 — 1808. i 1813 — 1814. g. Svezak 2. 1800 — 1814.

HAD Diversi Giuppana, Mezzo, Calamotta. Serija 68,3b. Svezak 1. 1814 — 1815.

HAD Diversi Giuppana, Mezzo, Calamotta: Serija 68,3b. Svezak 2. 1815 — 1816.

HAD Arhiv Iva (Dživa) Natali 49 — III 6b

HAD Arhiv Jera Natali 662 — 1 — 3

gijom — oslobođenog teritorija, što je kod mnogih Dubrovčana svih staleža poticalo nadu u ponovnu uspostavu Republike, posebno od kada se iz konteksta jednog proglašenja zapovjednika engleskih kopnenih snaga u dubrovačkim stranama, kapetana Lowena²⁵ (izdatog na Lopudu 10. listopada 1813. godine) to dalo nazrijeti. »Dubrovčani — pisalo je pored ostalog u proglasu — približavaju vam se zastave Engleske i Austrije da vam povrate vašu slobodu i nezavisnost. Pridružite se nama da oslobodite vašu domovinu od francuskog tlačitelja. Spomenite se vašeg sjajnog imena i borite se za samog sebe. . . « Ta se viziji činila realnom jer su Francuzi u to vrijeme trpili na svim ratištima sve teže udarce pa je pitanje Napoleonomog odlaska sa svjetske političke scene postalo pitanje dana. A osim toga Dubrovčani su vjerovali Englezima (i dočekivali ih na oslobođenim otocima sa zadovoljstvom)²⁶ ne samo zbog vraćanja starih prava i njihovog korektnog ponašanja (za razliku od Francuza, mada je i kod Engleza ponekad znalo biti i odstupanja)²⁷ već u slučaju Dubrovčana i zbog diplomatskih i kurtoaznih odnosa u prošlosti između Dubrovačke Republike i engleskih kraljeva, a i pomorska trgovina između Dubrovnika i Engleske bila je dobro razvijena pa su dubrovački brodovi bili česti posjetioci engleskih luka i obratno.²⁸

Prvi susret Dubrovčana i Engleza dovodi se u vezu sa navodnim boravkom Ričarda Lavljeg srca, kralja Engleske 1192. godine u Dubrovniku, na njegovom povratku iz Svete zemlje u vrijeme Trećeg križarskog rata, »što u novije vrijeme izaziva sve veći interes za literaturom o tom kontaktu.«²⁹ Zahvaljujući poslovnosti dubrovačkih trgovaca veze evropskog značaja koje su povezivale London i Republiku sv. Vlaha pri kraju 16. stoljeća³⁰ mnogo su unaprijedile već dobro ushodanu suradnju koja se i dalje razvijala tako da je u 17. stoljeću oko 60. jedrenjaka poslovalo sa Dubrovnikom, trgujući i operativno radeći u lučkom promet. Ovi su brodovi prosječno boravili oko 45 dana u dubrovačkoj luci, odnosno u Cavtatu, Gružu, Koločepu i Zatonu gdje su također bili dokovani. Engleski mornari su posjećivali kulturna i druga mjesta Dubrovnika, sudjelovali u raznim poslovima i bili dobri potrošači, što je dovodilo do sve većeg razumijevanja i međusobnih simpatija.³¹ S druge strane Dubrovčani, a posebno pomorci s Lopuda, koji su plovili iz Dubrovnika do Engleske, donosili su na svoj otok razna kulturna saznanja i umjetničke predmete.³² Dolazilo je, naravno, ponekad i do određenih konflikata između Dubrovnika i Engleske s političkim i diplomatskim posljedicama: razlog je najčešće bio nepridržavanje stroge neutralnosti dubrovačkih pomoraca u ratovima koje su vodili Englezi, ali bi Senat te sporove brzo izgladio.³³ Dolazilo je i do teškoća izazvanih administrativnim mjerama koje su otežavale trgovinu što je dovodilo do intervencija na najvišem nivou.³⁴ Jer, od svih velikih sila tadašnjeg svijeta samo Engleska nije imala svog konzula u Dubrovniku i obratno: pred kraj dubrovačke samostalnosti 1804. godine poduzimani su naponi da do toga dođe, ali je ipak sve ostalo samo na pokušajima.³⁵ A posebno prisni kontakti između Engleza i naroda u dubrovačkom kraju manifestirani su nakon Napoleonove okupacije Dubrovačke Republike i pomoći od strane Engleza da se na Dubrovačkim oto-

cima uspostavi vlast koja će upravljati po starim dubrovačkim zakonima. Iz tog vremena postoji i pjesma koja se kao krilatica širila po otocima koje su Englezi oslobodili od Francuza: . . . « čestiti su došli Inglezi vas braniti od Frančezzi . . . « itd. Pjesmu je navodno komponirao neki nepoznati stanovnik Visa,³⁶ ali je poznata sve do danas i na Šipanu,³⁷ a vjerojatno i na drugim dubrovačkim otocima . . . Ta se bliskost između dva naroda i u kasnijim razdobljima češće spominjala (posebno prilikom prvog dolaska engleske ratne flote u naše vode nakon prvog svjetskog rata 1921. god.) kada se za boravak Engleza na Dubrovačkim otocima isticalo »da je to kratko razdoblje bilo zlatno doba sreće, blagostanja i napretka za ovaj mali dio otadžbine naše.«³⁸

Međutim, žar vizionarske vjere ustuknuo je nekoliko godina kasnije pred hladnom logikom sporazumijevanja velikih sila na račun malih naroda.

Čim su Francuzi ušli u Dubrovnik, a uskoro zatim zaposjeli i čitavo područje Dubrovačke Republike, jedan od prvih poslova kome su pristupili bilo je zaposjedanje postojećih i izgradnja novih utvrđenja, kako u samom Dubrovniku tako i u njegovoj okolici. Najprije su zauzeli Lovrjenac,³⁹ a zatim redom zidine i kule, počeli graditi utvrdu na Lokrumu,⁴⁰ i već 8. VII 1806. godine odlučili da se sagradi tvrđava na

²⁵ Dr M. Katić: Dubrovnik za vrijeme okupacije Francuza. »Dubrava« br. 113. god. 1941. str. 29.

²⁶ Dr Marin Oreb: Moj mali samostan. Split 1971. str. 11.

²⁷ Isto str. 31.

²⁸ Dr Vinko Foretić: Povijest Dubrovnika do 1808. g. Knjiga 2. str. 217.

²⁹ Dr Josip Lučić: The Earliest Contacts Between Dubrovnik and England. DUBROVNIK'S RELATIONS WITH ENGLAND (a Symposium april 1976. Dubrovnik.) str. 9.

³⁰ G. D. Ramsay (Oxford): The City of London and the Republic of St. Blaise in the Later Sixteenth Century. str. 42. Isti simpozijum.

³¹ Dr Josip Luetić: English Mariners and Ships iz Seenteenth Centry Dubrovnik, str. 232 i 233. Isti simpozijum.

³² Dr Cvito Fisković: English Monuments in Dalmatia. tr. 157. Isti simpozijum.

³³ Dragoljub R. Zivojinović: Ragusa, Great Britain and the American Revolution 1763 — 1783. str. 125. Isti simpozijum.

³⁴ Dr Veselin Kostić: Dubrovnik i Engleska 1300 — 1650. Beograd 1975. str. 455.

³⁵ Dr Ilija Mitić: Dubrovnik's Consul and Diplomats and the Representatives of Foreign Powers in Dubrovnik. str. 8. Isti simpozijum.

³⁶ Dr Cvito Fisković: English Monuments in Dalmatia. str. 168. Isti simpozijum.

³⁷ Čuo sam je kazivati od g. Ore Laškarin i g. Miha Liban iz Sudurda na otoku Šipanu, uz izmjenu u drugom retku: . . . »nas braniti od Frančezzi«.

³⁸ Englezi u Dubrovniku. Dubrovački list br. 26 od 26. jula 1921. god. str. 1.

³⁹ Na simpozijumu Dubrovnik's Relations With England, održanom u Dubrovniku aprila 1976. godine u organizaciji Centra za postdiplomski studij u Dubrovniku nije obrađeno vrijeme boravka Engleza na dubrovačkim otocima od 1813. do 1815. godine.

⁴⁰ Engel — Stojanović: Povijest Dubrovačke Republike. str. 258.

⁴¹ Isto str. 276.

Srđu;⁴¹ na Kantafigu i u Zatonu sagradili su šančeve⁴² te počeli s pripremama za izgradnju ceste od Pila do Stona pa su 1. IV 1807. godine zatražili od dubrovačkog Senata radnike za taj poduhvat.⁴³ Ukratko: namjera Napoleona nije bila da ode iz Dubrovnika, kako su to u početku obećavali njegovi generali dubrovačkim senatorima, već da se što brže i što jače utvrde na ovom području, o čemu postoje i potvrde u dokumentima.⁴⁴ A u tom utvrđivanju i otoci dubrovački, kao strateški važni, dobili su posebnu ulogu, pa su svi od reda: Daksa, Koločep, Lopud te Ruda, Šipan i Olipa dobili utvrđenja i vojničke posade.⁴⁵ A u tom obrambenom sistemu otok Šipan, kao strateški najznačajniji, imao je posebnu ulogu: trebao je da štiti prolaz Veliki Vratnik (poznatiji pod imenom Bocce False) između Jakljana (Lakjan, Insula Liciniana) i Olike, zatim uski prolaz Harpote (Bocca Pompeiana) između Jakljana i Šipana te morski prolaz između Šipana i Lopuda... svi ti prolazi vode u Koločepski kanal, a Francuzima je bilo nadasve stalo da taj kanal bude siguran i dobro branjen kako bi svi — a u prvom redu Englezi — (koji su tada bili u ratu sa Francuzima) skupo platili bilo kakvo zalijetanje njihovih brodova u ove vode. I zato su odmah po dolasku u Dubrovnik (1806. g.) poslali vojničku posadu na Šipan da naznače svoje vojničko prisustvo i interes: nije točno zabilježeno koliko je francuskih vojnika u to vrijeme bilo stacionirano na Šipanu... navodi se da ih je bilo malo, da su se nastanili u jednoj vlasteoskoj kući u Luci Šipanskoj (koja je kasnije bila vlasništvo nasljednika Toma Martinovića), a vojnici su držali stražu u podtrijemu crkvice sv. Antuna, odnosno kod platana što se nalazi u neposrednoj blizini ove crkvice.⁴⁶ Odmah su počeli i sa uređenjem puteva na ovom otoku (iz strateških razloga) pa tako i puta koji spaja dva najveća mjesta na Šipanu: Suđurda na istoku i Luke Šipanske na zapadnom dijelu otoka. Međutim, i pored tako jako izgrađenog obrambenog sistema ipak nisu bili spokojni jer su im u početku Rusi, a kasnije Englezi, zadavali sve više glavobolje, nadasve ovi posljednji.

Prisustvo ruske ratne flote na Jadranu, a posebno u vodama oko Dubrovnika, znatno je utjecalo na tok i uspjeh akcija koje su Francuzi poduzimali i namjevali da poduzmu da učvrste svoj položaj — i politički i ekonomski — na zauzetim teritorijama. A kako je cestovna mreža u to vrijeme uzduž obalnog ruba bila jako loša to su uglavnom svi transporti — i ljudstva i materijala — za ova područja bili orijentirani na more. Francuzi su u početku za tu svrhu odredili prilično snažnu flotilu, od koje je, međutim, tokom vremena jedan dio bio potopljen, oštećen ili zarobljen od ruske i engleske ratne flote i gusara. Pod zaštitom (i uz pomoć) ruske ratne flote gusari su vrlo efikasno presretali i pljačkali francuske brodove, jednako kao i sve druge koji su bili u francuskoj službi, i tako doprinijeli uspjehu pomorske blokade koju su Rusi nametnuli Napoleonu. Ta blokada, međutim, nije dugo trajala, jer su već 8. VII 1807. godine Rusi i Francuzi sklopili mir pa su ruski ratni brodovi prestali sa gusarenjem francuskih brodova u Jadranskom moru.

Ali mira na tom moru ipak nije bilo. Čim su se Rusi povukli iz Jadrana, »englesko brodovlje ušlo je u Jadran u većem broju i prelazi u vršenje siste-

matске akcije pomorske blokade, a gusari što su preostali stavljaju se pod njihovu zaštitu pa je s gusarskim akcijama nastavljeno u većem broju i s većim uspjesima.«⁴⁷ Naime, ruska blokada Francuza u Jadranskom moru bila je u stvari uvod za nastavak blokade i gusarenja protiv francuskih brodova koje su gusari napadali ne samo na otvorenom moru već i u lukama.⁴⁸ Već 16. VII 1807. godine Marmont piše Napoleonu da je »u nemogućnosti da saobraća morskim putem otkako je neprijatelj ugrozio unutrašnje kanale.«⁴⁹ A delegat makarskog okruga u svom izvještaju francuskoj komandi 1. VIII 1810. g. javlja »da je more između Pule i Krfa prekriveno engleskim brodovima svake vrsti.«⁵⁰ Englezi krstare i između Mljeta i Šipana pojavljujući se gotovo svakog dana⁵¹ kao i u Pelješko-korčulanskom, Mljetskom, Stonskom i Koločepskom kanalu.⁵² Zbog tako sistematski provedene blokade Francuzi i njihove oružane snage trpjele su teške udarce: plovili su i dalje (jer su morali) ali su zato plaćali skupu cijenu u izgubljenim brodovima i teretima.⁵³ Ali štetu nisu tražili samo Francuzi već i naši ljudi: zbog takovog stanja na moru prodavali su brodove koji su se nalazili u inozemstvu, posebno u Carigradu, Livornu i Marseilleu,⁵⁴ Englezi su im plijenili brodove,⁵⁵ regrutirani su za posade na gusarskim brodovima ili su im gusari zarobljavali brodove, potapljali ih i oštećivali a posade odvodili u ropstvo, pa je tako brodarstvo kao glavno vrelo privređivanja naših ljudi (nadasve u dubrovačkom kraju) dovedeno u nezavidan položaj. I u slijedećim godinama Englezi s velikim uspjehom, uporno i dosljedno, provode pomorsku blokadu Francuza (1811—1813):⁵⁶ nije im pomogla ni plovidba u konvojima,⁵⁷ a u međusobnim pomorskim okršajima Englezi su pokazivali veće pomoračke i strateške sposobnosti⁵⁸ tako da su obalnu plovidbu Francuza u to vrijeme skoro u potpunosti onemogućili. Blokada se odr-

⁴¹ Isto str. 271.

⁴² Isto str. 266.

⁴³ Isto str. 274. I dr V. Foretić: Povijest Dubrovnika od 1808. g. str. 454.

⁴⁴ Isto str. 276.

⁴⁵ Isto str. 265. O istome i Vicko Lisičar: »Tri dubrovačka otočica«, Dubrovnik 1935. i Vlaho Fortunić: »Francuzi na Šipanu«, Spomenica o padu Dubrovačke Republike 31. I. 1808. str. 233.

⁴⁶ Vlaho Fortunić: Francuzi na Šipanu. Spomenica o padu Dubrovačke Republike 31. I. 1808 — 31. I. 1908. Dubrovnik 1908. str. 233.

⁴⁷ Dr Vjekoslav Maštrović: Gusarenje kao efikasan faktor engleske blokade Francuza u Dalmaciji od 1808. do 1810. Pomorski zbornik br. 8. Zadar 1970. str. 697 — 725.

⁴⁸ Isto. str. 713 — 719.

⁴⁹ F. Baras. Iz memoara maršala Marmonta. Split 1977. str. 243 — 244.

⁵⁰ Dr Vjekoslav Maštrović: Gusarenje kao efikasan faktor engleske blokade Francuza... str. 721.

⁵¹ Vinko Ivančević: Prilog poznavanju dubrovačkog pomorstva u razdoblju francuskog zaposjednuća 1806. do 1813. g. Anali JAZU svez. 17. 1979. god. str. 365 — 428.

⁵² Isto str. 368.

⁵³ Isto str. 373.

⁵⁴ Isto str. 413.

⁵⁵ Isto str. 415.

⁵⁶ Dr V. Maštrović: Engleska pomorska blokada Francuza na Hrvatskoj obali i gusarstvo od 1811 — 1813. g. Pomorski zbornik. Knjiga 9. str. 169.

⁵⁷ Isto str. 171.

žava i dalje svim raspoloživim sredstvima, posebno kada su Englezi 24. IV 1812. g. zauzeli otok Vis, utvrdili ga i na njemu postavili stalnu osmatračku službu.⁵⁹ Od tada pa nadalje francuske pomorske snage su sve nemoćnije da se suprotstave Englezima koji dominiraju pomorskim putevima na ovom dijelu Jadrana i koji, iskorištavajući svoju superiornost 14. siječnja 1813. godine napadaju Lastovo, koji je također pripadao Republici Dubrovačkoj, osvojivši ga nakon osmodnevne borbe, ostavivši stanovnicima otoka da upravljaju po zakonima Dubrovačke Republike, a zatim i Mljet i Korčulu gdje su također odmah ukinuli francuski kodeks i povratili raniju upravu.⁶⁰ Svaki novi uspjeh Engleza na moru onemogućavao je Francuzima urednu opskrbu hranom i municijom, a smrtonosan udarac im je zadan kad su se Englezi iskrcali i na Dubrovačke otoke, najprije na otok Šipan,⁶¹ (točnije na otočić Rudu i Olipu koji se nalaze u neposrednoj blizini Šipana a zatim i na sam Šipan) te nešto kasnije i na otoke Lopud i Koločep, našavši se tako u neposrednoj blizini samog Dubrovnika, (a time i samog francuskog garnizona) čime je opskrba francuskog garnizona (kao i stanovnika) morskim putem bila u potpunosti paralizirana... jedino ako bi se kojom srećom poneki brod provukao kroz blokadu.

Ali i nakon odlaska Napoleona s evropske političke scene pa i nakon smjene vlasti između Engleske i Austrije (kada je uz druge naše pokrajine teritorij Dubrovačke Republike pripao Austriji čime je označeno i definitivno ukinuće Dubrovačke Republike) gusari nisu prestajali s aktivnošću: viđena su četiri gusarska broda (ne navodi se pozicija) pa se upozoravaju pomorci austrijski (a time i dubrovački) na opasnost ako putuju osamljeni, pa im se preporuča plovidba u konvojima (di unirsi sempre ai convogli).⁶² Iako u znatnoj manjoj mjeri nego ranije gusari su ponekad dopirali i do u neposrednu blizinu dubrovačkih obala. Tako se javlja da su se ratni brigantini »Cesare«, austrijske zastave, koji je bio određen da prati svaki trgovački konvoj iz Venecije, i jedrenjak »L' Aretusa«, stacioniran u Dalmaciji, sukobili kod Boke Kotorske sa berberskim gusarima.⁶³ U isto vrijeme zapovjedništvo Mornarice u Veneciji osiguralo je službeno da jedan ratni brod s tri austrijske fregate i nekoliko ratnih jedrenjaka izađe na krstarenje u Jadransko more da osigura plovidbu austrijskih brodova protiv svakog napada gusara.⁶⁴ Javlja se da je jedna engleska fregata zauzela otok Tremiti kojom je prilikom zarobljen i čuveni gusar Antonio Passan sa šest drugih osoba. Oduzeti su im i svi brodovi koje su oni oteli.⁶⁵ I gusar Bassano zaustavljen je od Engleza na otocima Tremiti,⁶⁶ a prilikom zauzeća Elbe od strane velikog vojvode Toskanskog svi gusari koji su tu boravili zatvoreni su.⁶⁷ I tako redom do umirujuće vijesti za austrijske (i dubrovačke) moreplovce: alžirski gusari ubuduće će bezuvjetno poštivati zastavu Njegovog Veličanstva, a neki podanici austrijski koji su se nalazili u njihovom zarobljeništvu su oslobođeni.⁶⁸ A za ilustraciju štete koje je dubrovačko pomorstvo pretrpjelo od francuske okupacije, pomorske blokade, gusarenja i drugog u razmatranom razdoblju može poslužiti podatak da se od godine 1806. (kada su Francuzi ušli u Dubrovnik) broj brodova od 253 sa 22.886 kara nosivosti i vrijednosti većoj od deset milijuna pjastara, (po procjeni Bara Bettere bilo je 270 brodova

u vrijednosti od 13 i po milijuna pjastara) u godini 1810. smanjilo se na svega 66 brodova obalne plovidbe, skoro sve od reda manjih plovniha jedinica: tu i tamo poneka pulaka, brik ili veći pelig. Ili još jedan podatak: godine 1806. mornari s dubrovačkih brodova (od kojih je znatan broj bio s Dubrovačkih otoka, a posebno sa Šipana) slali su godišnje kući više od milijun pjastara od svoje zarade⁶⁹ (vrijednost turske pjastre u to doba bila je ravna vrijednosti dukata) kojih sada više nije bilo pa je lako razumjeti što se stanovnici Dubrovačkih otoka (jednako kao i najveći dio Dubrovčana) nisu nikako mirili s postojećim stanjem: gledali su na francusku okupaciju svoje domovine kao na veliko zlo, priželjkujući da se što prije srede poremećeni odnosi u Evropi pa da se počne više misliti o ekonomiji nego o ratu i politici.

Vratimo se, međutim, u godinu 1806-tu: protekao je 27-mi dan mjeseca svibnja, francuske čete su zaposjele Dubrovnik, umarširale i u druge dijelove Republike...

Stigle su i na Šipan.

Ali, u knjigama šipanske jurisdikcije ni jednim slovom pisar nije zabilježio njihov dolazak na ovaj otok... kao da se ništa posebnog nije desilo.

Knez »Triju otoka« (Tre Isole) je Sebastijan Nikola Gradi⁷⁰ koji se u svemu pokorava samo vlasti Dubrovačke Republike, ignorirajući prisustvo Francuza. Evropski politički život tih dana za mnoge je barušina lagane i neumitne truleži pa i šipanski knez — tako se bar na prvi pogled čini — dijeli to mišljenje, vjerujući da je prisustvo Francuza u njegovoj domovini samo epizodni, slučajni događaj koji ne zaslužuje neku posebnu pažnju. U knjige se bilježe svi detalji koji su i do tada davali obilježje vlasti na otoku: brine se o posjedima otočana, donose odluke o zabrani ometanja posjeda, imenuju tutori, vrše novčane transakcije i drugo.

Godina je 1807-ma.

Knez »Triju otoka« je konte Simone Natale di Saraca.⁷¹

⁵⁹ Isto str. 170. 13. 3. 1811. g. došlo je do bitke na moru između Visa i Paklenih otoka između engleskih i francuskih ratnih brodova u kojoj je pobijedio engleski zapovjednik kapetan William Hoste.

⁶⁰ Dr Grga Novak. Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća. Beograd 1962. g. str. 403. Mirom u Požunu 1805. g. Austrija je ustupila Francuskoj Dalmaciju pa je i Vis priznao Napoleonovu vlast. Ali Francuzi se nikada nisu učvrstili na ovom otoku zbog ruske i engleske blokade.

⁶¹ Isto str. 407.

⁶² J. Matković: Dubrovački vlastelin Jero Natali... OBZOR br. 87, 88 i 89/1930. i »Dubrovački otoci u godini 1814«. »Dubrava« br. 113. str. 6.

⁶³ Arhiv Jera Natali HAD 662 — 4 — 25 od 21. 7. 1815.

⁶⁴ Isto 662 — 4 — 62 od 3. 8. 1815.

⁶⁵ Isto 662 — 4 — 64 od 3. 8. 1815.

⁶⁶ Isto 662 — 4 — 65 od 3. 8. 1815.

⁶⁷ Isto 662 — 4 — 173 od 17. 8. 1815.

⁶⁸ Isto 662 — 4 — 244 od 11. 9. 1815.

⁶⁹ Isto 662 — 4 — 275 od 22. 9. 1815.

⁷⁰ Vinko Ivančević: Prilog poznavanju dubrovačkog pomorstva u razdoblju francuskog zaposjednuća 1806 — 1813. Anali JAZU. Svezak 17. 1979. g. str. 365.

⁷¹ HAD Diversi di Guippiana Ser. 68,2b Svezak 2. God. 1800 — 1808. i 1813 — 1814. 24. 8. 1806 str. 144.

⁷² Isto str. 147.

Sve je isto kao i ranije: ni riječi o bilo kakovoj suradnji s francuskim trupama niti o bilo čemu što bi govorilo o njihovom prisustvu na ovom otoku. Uz uobičajene događaje nalazimo odluku o cijenama vinu, o imenovanju stimatura i giusticijera, zabilježena je (16. X 1807) i jedna ženidba, daju se međusobno zajmovi,⁷² desilo se i jedno ubojstvo⁷³ i drugo.

Knez je zatim konte Miho Giorgi Bona.⁷⁴

Život na Dubrovačkim otocima i dalje teče u svojoj svakodnevnosti... ponekad se u službenim knjigama ponovno bilježe pojedine odredbe donesene u ranijim razdobljima: ili se ne izvršavaju ili se češćim ponavljanjem ne dozvoljava da se zaborave što u postojećem razdoblju ima svoj veliki značaj. To se najčešće odnosi na ribare koji ulovljenom ribom najprije moraju podmiriti potrebe u vlastitom mjestu pa tek tada mogu ribu odvoziti u druga mjesta,⁷⁵ mladost ispod 18. godina života ne smije igrati karata pod prijetnjom kazne od 15 dana zatvora⁷⁶ i drugo.

25. siječnja 1808. godine knez je konte Mateo Nikola di Saraca.⁷⁷

Zapisana je bilješka »da zvono postavljeno u zvonicu crkve sv. Spasitelja pripada crkvi sv. Antuna u Luci, odakle je dignuto po naređenju konte Mata Nikole di Saraca.«⁷⁸

Bila je to ujedno i posljednja zabilješka u knjigama šipanske jurisdikcije — 27. siječnja 1808. godine — u kojoj je knez »Triju otoka« posebno spomenut.

Već 31. siječnja 1808. godine u Kneževom dvoru u Dubrovniku senatorima je pročitana odluka o ukidanju Dubrovačke Republike.

Stigla je ta vijest i na Šipan, ali u službenim knjigama nije zabilježena.

Tek 3. ožujka 1808. godine, na slijedećoj stranici, bez ikakove posebne oznake, zabilježeno je da René Bruère »commisario imperiale ed amministratore generale dello stato di Ragusa« javlja Nikoli Facendi⁷⁹ (al sig. Nicolò Facenda) da ga je divizijski general Clausel imenovao knezom šipanskim (vi ha nominato per conte a Giuppana) sa plaćom od dva dukata dnevno.⁸⁰

Notom od 3. juna 1808. godine Napoleon je obavijestio evropske vladare da je ukinuo Dubrovačku Republiku.⁸¹

Na dubrovačkim otocima to se po maločemu moglo primijetiti: ma koliko da se promijenila vlast, raniji život se ne može odjedamput prekinuti, pa se tako i u Dubrovniku (i u Dubrovačkim otocima) i u doba francuske okupacije produžuje u pojedinim granama uprave stari život, a nastavlja se i vođenje službenih knjiga iz doba Dubrovačke Republike.⁸²

Šipan je postao francuska općina ili merijom.⁸³

Imao je i svoj pečat eliptičnog oblika:⁸⁴ širok 28 a dug 32 mm... u sredini kočio se francuski orao s glavom (okrenutom na desno) pod carskom krunom... desno i lijevo, gore i dole po jedan grom, a pod okrajkom pečata natpis: »Mairie de Giuppana provinces Illyriennes«, ali u našem traženju nismo naišli na dokumente šipanske općine iz tog razdoblja. Po svemu se čini da ih je bilo jako malo.

Novi »conte di Giuppana«, sudeći po zapisima u šipanskim službenim knjigama, nije imao mnogo posla: prva zabilješka datirana je 14. ožujka 1808. g. (Diversi di Giuppana Ser. 68,2 b Svez. 2. str. 155 v) u kojoj suci provizorne uprave Dubrovnika naređuju da

se saopći Vicencu Marojevu Buriću iz Luke (Šipanske) da se ne upliće na bilo koji način u zemlju vlasništva Ivana Stjepanova Koporića iz rečenog mjesta... itd, pod kaznom od dva mjeseca zatvora ako učini protivno. Slijede zatim zabilješke već uobičajenim rječnikom i s poznatim sadržajem od ranije: »che nessuno ardisca entrare, far strade, tagliar legna itd« do posljednje (17. svibnja 1808. isti izvor: str. 156) u kojoj se zabranjuje Božu Glaviću i njegovom sinu »che non ardisca di attacharsi alla fabbrica« koju je počeo graditi uz jedan zid, jer bi, ako ne poslušna, mogao poći dva mjeseca u zatvor.

I to je bilo sve.

Kao da Šipanci nisu željeli imati mnogo posla s novom vlasti pa joj se nisu mnogo ni obraćali tako da su slijedeće stranice ove službene knjige ostale potpuno prazne. I inače, administracija za vrijeme francuske okupacije Dubrovnika nije bila baš opsežna: posljednji akt francuske administracije zabilježen je 21. siječnja 1814. g. pod rednim brojem 4.722.⁸⁵

U tim prvim godinama (1808. i 1809) francuske vlasti na području Dubrovačke Republike osjeća se i inače velika neorganiziranost: jedna je vlast ukinuta a druga ni izdaleka ne funkcionira kako bi trebalo... Zakoni i propisi nisu dorečeni pa general Marmont najčešće sam izdaje naredbe i upute kada bi navratio u Dubrovnik.⁸⁶ »Razni vojni i civilni činovnici isprepliću se u upravi pa će biti vrlo težak i zamašan

⁷² Isto str. 149 v 17. 10. 1807.

⁷³ Isto str. 151. 21. 10. 1807.

⁷⁴ Isto str. 148 v 16. 10. 1807.

⁷⁵ Isto str. 134.

⁷⁶ Isto str. 106.

⁷⁷ Isto str. 154.

⁷⁸ Isto str. 154.

⁷⁹ Isto str. 155. Nikola Facenda se spominje u

šipanskim službenim knjigama i 19. 4. 1805. godine (str. 124) u jednoj zabilješki o imovinskim odnosima na zemljištu zvanom Pod Gradinom. Inače, Facende su ugledna dubrovačka porodica, koji su poslovnim i ženidbenim vezama došli do velikih posjeda. Ivo Facenda je bio oženjen za Franu, kćerku Vice Stjepovića-Skočibuhe i bio je izvršilac njegove oporuke. (17. 12. 1588. Dr Jorjo Tadić: Vice Stjepović-Skočibuha — Dubrovački portreti. Bgd. 1948. str. 230). Godine 1644. prešao je Skočibuhin posjed u Sudurđu na Šipanu, smrću posljednjeg Skočibuhe (Vicinog sina Tome) na preživjele ženske članove te obitelji. Kako je Frane, kći Vicina, bila udata za Iva Facendu, to je dvorac u Sudurđu prešao u ruke obitelji Facenda koja ga je zadržala sve do g. 1863. (F. Kesterčanek: Renesansni dvorci obitelji Stjepović Skočibuha na Šipanu. Anali VIII—IX Dubrovnik 1960 — 61. str. 151)

⁸⁰ Isto str. 155.

⁸¹ Engel — Stojanović: Povijest Dubrovačke Republike. str. 280.

⁸² Dr Vinko Foretić: Arhivska građa iz doba francuske vladavine u Dubrovačkom arhivu. Mogućnosti br. 1 — 2. Godina XIV. siječanj — veljača 1967. g.

⁸³ Isto. 25. 12. 1809. godine Napoleon je izdao dekret o organizaciji Ilirskih provincija. Bilo ih je sedam. Dubrovnik je zajedno s Korčulom i Bokom bio jedna od provincija. Provincije su se dijelile na distrikte, a ovi na kantone. Unutar kantona postojale su još i općine.

⁸⁴ Vlado Fortunić: Francuzi na Šipanu. Spomenica o padu Dubrovačke Republike. str. 233 — 236.

⁸⁵ Dr V. Fortunić: Arhivska građa iz doba francuske vladavine u Dubrovniku. Mogućnosti br. 1 — 2. God. XIV siječanj — veljača 1967. godine i Protokol 1813 — 1814. str. 395.

⁸⁶ Isto

posao tačno proučiti francusku upravu u Dubrovniku kroz 1808. i 1809. godinu, a i u kasnijem razdoblju.⁸⁷

Kao što se dolaskom Francuza u Dubrovnik nastavlja sa vođenjem administracije na stranicama do tada postojećih administrativnih knjiga tako je i zauzećem Dubrovačkih otoka od strane Engleza i uspostavljanjem starih dubrovačkih zakona na tim otocima, nastavljeno s vođenjem nove administracije gdje je francuska prestala: u istim knjigama već na slijedećoj stranici.

I ovog puta zabilješke su pisane uobičajenim škrtim riječnikom kao i u vrijeme kada je sve teklo svojim tokom.

Samo je, bez ikakove posebne naznake, okrenut novi list.

Nakon zauzeća otoka Lastova⁸⁸ (u veljači 1813. godine) a nešto kasnije i otoka Mljeta od strane Engleza i uspostavljanjem starih dubrovačkih zakona na njima, pitanje zauzeća dubrovačkih otoka (Koločepa, Lopuda i Šipana) bilo je samo pitanje dana. Engleski ratni brodovi bili su sve prisutniji u Koločepskom kanalu, a da nisu bili mnogo uznemirivani od francuskih baterija na dubrovačkim otocima, a o francuskim brodovima da se i ne govori.

Noću 11. i 12. svibnja 1813. g., Englezi su se iskrcali na dva mala otočića u Elafitskom arhipelagu: 11. svibnja 1813. g. na otočić Olipu, a 12. svibnja 1813. g. na otočić Rudu (HAD Protokol 1813—1814. str. 203) gdje su bile stacionirane manje francuske artiljerijske baterije koje su branile prilaze Šipanu i ulaze u Koločepski kanal..., vojnike su zarobili, topove uništili a utvrde razorili, čime su izolirale otok Šipan na kome se nalazio ne baš veliki francuski garnizon.⁸⁹ Na izoliranost Šipana i blokadu Engleza ukazuje i predsjednik šipanske općine upravi u Dubrovniku (HAD Protokol 1813—1814. g. str. 233) i šalje u Dubrovnik detaljan izvještaj o iskrcavanju Engleza na Olipi i Rudi (koga nažalost među dokumentima nismo uspjeli pronaći). U međuvremenu engleski brodovi se sve češće pojavljuju u vodama oko Šipana i Lopuda da uskoro dođe do očekivanog iskrcavanja Engleza i na sam otok Šipan: bilo je to 13. lipnja 1813. g. u predjelu Suđurđa... u napadu je sudjelovao engleski brik »Saracen« kojim je zapovijedao kapetan John Harper (koga Jero Natali opisuje kao vrsna vojnika i hrabra ratnika koji je Francuzima zadao dosta glavobolje AN 662-6-103). Iznenađenje je i ovog puta ubrzalo pobjedu (Protokol 1813—1814. str. 250): predvođeni svojim kapetanom Englezi su stigli do Luke šipanske gdje su zarobili posadu od 40. francuskih vojnika i njihovog zapovjednika kapetana Callasmonda. (Protokol 1813—1814. str. 246). I o tome je predsjednik šipanske općine poslao detaljan izvještaj francuskoj komandi u Dubrovnik uz opis kako su Englezi iznenadili i zarobili Francuze ali ni ovaj dokument u arhivu nismo uspjeli pronaći. HAD Protokol 1813—1814. str. 250).

Kao i u sličnim prilikama na drugim otocima koji su pripadali Dubrovačkoj Republici, Englezi su i na Šipanu ostavili stanovnicima da upravljaju po starim zakonima svoje domovine.⁹¹

I postavili za guvernera 35-godišnjeg Jera Natali (Girolamo conte de Natali) koji se u to vrijeme nalazio na svom posjedu u Suđurđu.⁹²

Čim se u Dubrovniku saznalo za ovaj događaj francuski general, barun Montrichard, posljednji za-

povjednik francuske vojske u Dubrovniku, pripremio je ekspediciju brodovlja (manjih plovni jedinica) da napadne novu vlast na Šipanu. Ali kako se brik »Saracen« i dalje nalazio na krstarenju u Koločepskom kanalu, odustao je od namjere i vratio jedinicu natrag u Dubrovnik.⁹³

Nova vlast na Šipanu, sa sjedištem u Suđurđu, brzo se uspostavlja. O tome je Natali⁹⁴ obavijestio

⁸⁷ Isto

⁸⁸ Arhiv (Iva) Dživa Natali: Povijesni radovi 49. — III str. 6. Isto navodi i Marin Lucianović u svom radu »Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike« — Anali JAZU III. Dbk. 1954. g. str. 271. dok dr. Grga Novak u svom radu »Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća« — Bgd. 1962. g. str. 407. navodi da se to desilo 14. I 1813. godine. S navedenim izvorom već smo se poslužili: vidi u bilješkama pod red. br. 60.

⁸⁹ Ribolovnu postu na otočiću Rudi ispod mjesta gdje se nalazila francuska utvrda, ribari iz Suđurđa i danas zovu »pod baterijom«.

⁹⁰ Arhiv (Iva) Dživa Natali: Povijesni radovi 49. — III str. 6. (Ivo) Dživo Natali brat je Jera Natali. Poznat je iz događaja u posljednjim danima Dubrovačke Republike, ali i kao pisac povijesnih radova od kojih je poznatiji »Jedan pogled na dubrovačku prošlost«, koji u rukopisu obuhvaća deset stranica s podnaslovima: Origine di Ragusa, Spirito del Governo di Ragusa i Forma del Governo di Ragusa. I sam se želio pridružiti svom bratu na Šipanu, alii je u tome spriječen od Francuza kad se doznalo za njegovu namjeru.

⁹¹ Isti izvor str. 7 i 8.

Boravak Engleza na dubrovačkim otocima (Elafitima) spominje se u radovima nekolicine autora, ali ne kao posebna tema već uzgredno, marginalno. U opisu pojedinih detalja ima različitosti, a ne navode se izvori, pa je teško utvrditi na kojem su dokumentu temeljeni događaji koji se spominju. O spomenutoj temi pisali su I. Stojanović u »Povijest Dubrovačke Republike«, zatim Vicko Lisičar »Tri Dubrovačka otočića« Dbk. 1935. g., a nekoliko autora u Spomenici o padu Dubrovačke Republike 31. I. 1808. — 31. I. 1908. g. Dbk. 1908. g. dodiruju se ove teme u raznim napisima koji govore o zaposjedanju Dubrovačke Republike od strane Francuza. Više podataka o boravku Engleza na Dubrovačkim otocima i o guverneru tih otoka Jeru Natali navodi prof. Zdravko Šundrića u svom napisu »Agrarni odnosi na otoku Mljetu u vrijeme pada Dubrovačke Republike« (Beretičev zbornik Dbk. 1960. g. str. 271. na temelju podataka iz Arhiva Jera Natali). Međutim, jedino je Jakov Matković u svom radu »Dubrovački otoci u godini 1814.« (»Dubrava« br. 113. str. 6) i »Vlastelin Jero Natali, engl. guverner dubrovačkih otoka od 1813. do 1815. g.« u tri (kraća) nastavka u zagrebačkom »Obzoru« br. 87, 88 i 89/1930. g. pisao određeno o tome, ali u usporedbi s već citiranim napisima i arhivskim izvorima u Historijskom arhivu u Dubrovniku i tu ima različitosti. Zbog toga smo se u opisu događaja od interesa za ovaj rad u razdoblju o kome je riječ koristili ISKLJUCIVO dokumentima iz Historijskog arhiva u Dubrovniku: službenim knjigama koje je »Governo provisorio britannico delle Tre Isole« vodio u vremenu svoga trajanja te arhivom (Iva) Dživa Natali a najviše arhivom Jera Natali koji — mada i iz njega manjka dokumenata — u originalima i prijepisima sadrži najveći broj izvora koji govore o ovom razdoblju dubrovačke (i naše) prošlosti.

⁹² Isto str. 6.

⁹³ Isto str. 7.

⁹⁴ Sva pisma koja guverner Jero Natali prima ili upućuje naslovljena su na Suđurđa, odnosno iz Suđurđa, kao i ona koja se upućuju sucu Sigismondu di Ghetaldi. (S. Giorgio Giuppana, Giuppana S. Giorgio, S. Giorgio di Giuppana, S. Giorgio... Diversi di Giuppana Ser. 68.2. b. 1800—1808. i 1813—1914. str. 158, 158 v, 159 v, 162, 162 v, 163, 169...)

Johna Harpera (prijepis tog pisma nismo našli), a on mu u odgovoru (sa brika »Saracen« koji je vjerojatno krstarilo u vodama oko Lopuda, jer je pismo datirano — Lopud 5. 8. 1813. g. — potvrđuje primitak »pisma od jučer« (ho ricevuto la Vostra lettera di ieri. . .) izražavajući zadovoljstvo sa svime što je uradio u administraciji otoka Šipana. (Io sono molto contento in tutto che Voi avete fatto nell'amministrazione delle Isole di Giuppana. . .) I dodaje: »želio bih da stanovnici otoka Šipana budu upravljani po vlastitim zakonima, a nikako dopustiti kodeks francuski. Ako se nađe netko tko plaća doprinos ili tko surađuje s našim neprijateljima Francuzima on mora smjesta biti uhapšen kao ratni zarobljenik.⁹⁵ (Harper se potpisao kao zapovjednik brika »Saracen« »und Senior Officier off Ragusa.«.)

Prvi posao guvernera Natali bio je da po starim dubrovačkim zakonima uspostavi sudstvo na otoku Šipanu i ojača nacionalnu stražu (la guardia nazionale) kao neophodno potrebnu, što mu i Harper preporučuje.⁹⁶ Francuskom odlukom o ukinuću Dubrovačke Republike (član 2.) ukinuti su dubrovački sudovi i (po čl. 5) uspostavljeni novi, pa je sada tre-

130

al tenor che segue.
Petizione
Intus

Signor Governatore

Spontaneamente aperto il Sig. Conte Pietro Sganajo di Borgo Cerva dall'Isola, e dovendo anche tra poco aprirsi anche il Sig. Conte Matteo di Borgo, i quali furono nominati Duttoni della vedovanza di Giovanni Francovich, così e nell'aperta per l'ordine, e difesa della suddetta vedova che ha aumentato il numero dei Duttoni di questa vedova, onde e per morte umilmente alla di lei grazia affine siano nominati in aggiunta per Duttoni suo il Cap. Steffano majdrini, e melchiorre Durich. Che alla grazia.

Giuppana li 30 Gennaio 1815
Amilipima Cerva
maria Francovich
mezzo li 1 Mayo 1813
ad istanza di maria Francovich vien
argumentato il no. dei suoi Duttoni.
Item sono creati i signori Steffano majdrini e melchiorre Durich per Duttoni
E per cio E. Conte di Natali Governatore

SLIKA 1.

Podatak na koga se češće nailazi u službenim knjigama »Governo provvisorio delle Tre Isole«: imenovanje autora

balo ukinuti ove sudove i uspostaviti ponovno stare dubrovačke. Tu dužnost Natali je povjerio Sigismondudi Ghetaldi, plemiću koji je na Šipanu imao svoje posjede i stanovao je u Suđurđu. O tome ga je guverner Natali obavijestio pismom od 21. 8. 1813. g.⁹⁷ u kome naglašava: . . . »ella signore si servirà delle Patrie Leggi tanto negli affari civili quanto ne criminali«, ovlašćujući ga ujedno da imenuje osobu koja će preuzeti dužnost privremenog kanceliste (potrà prevalersi di qualche persona a lei ben vista, che nell'occorenze faccia le funzioni di cancelliere provvisorio). Na tu dužnost Ghetaldi je 23. 8. 1813. g. imenovao Andriju Krilanovića (Andrea Crillanovich) sa Šipana,⁹⁸ koji je od tada pa nadalje revnosno zapisivao u službene knjige sve poslove koje je vlast na ovom otoku rješavala i registrirao službenu prepisku koja je vođena. Krilanović je prihvatio dužnost kanceliste jednako kao i Ghetaldi dužnost suca besplatno, pa Natali u pismu Ghetaldiju zbog toga izražava svoje zadovoljstvo⁹⁹ (mi procuro il piacere d'attestargli la mia stima nominandolo a tale posto) pohvalivši ga za posao koji obavlja. O uspješnom uspostavljanju sudske vlasti i povratku snage dubrovačkih zakona Natali je obavijestio Harpera, a to saopćava i Ghetaldiju u pismu od 8. 9. 1813. g.¹⁰⁰ na što mu je Ghetaldi odgovorio pismom u kome uz ostalo navodi da svi poslovi, kako privatni tako i od kriminala, vrijedni su i kada su priznati od kanceliste.¹⁰¹ Osim uspostavljanja sudstva, radi lakšeg upravljanja i veće operativnosti vlasti, Šipan je podijeljen u dvije općine: Nikola Pasarić bio je starješina općine Luka Šipanska (capo della comune di Luca di Giuppana,¹⁰² a Nikola Glavić starješina općine Suđurađ.¹⁰³ Nešto kasnije (15. 5. 1814. g.) na toj dužnosti nalazimo Nikolu Klarića. (Arhiv Natali 662-1-67).

Sud i kancelista na otoku Šipanu imali su dosta posla: narod je imao povjerenja u novu vlast pa joj se sve češće obraća za razne administrativne i sudske intervencije: tako 22. 11. 1813. g.¹⁰⁴ rješava jednu ostavštinu (ultima dichiarazione) izvjesnog Đorđa Ivankovića iz Luke Šipanske, zatim o dijelu što ga je Gašpar Glavić iz Luke Šipanske obećao svojoj kćeri Mariji kao miraz,¹⁰⁵ o jednoj tuči koja je nastala između Ivana Rentrice iz Dubrovnika (nastanjen na Šipanu) i Petra Mihova Merše (Mrše) zbog prodaje jedne ljerice,¹⁰⁶ o ostavštini Luke, sina Nikole Ivankovića iz Luke¹⁰⁷ te o jednoj prijavi conte di Natali, koju navodimo jer se u njoj kaže da kao

⁹⁵ Diversi di Giuppana. Serija 68,2b. Svez. 2. God. 1800 — 1808 i 1813 — 1814. g. i Arhiv Jera Natali 662 — 3 — 1.

⁹⁶ Arhiv Jera Natali 662 — 3 — 29.

⁹⁷ Isto str. 158 v.

⁹⁸ Isto str. 158 v.

⁹⁹ Isto str. 162.

¹⁰⁰ Isto str. 162 v.

¹⁰¹ Isto str. 162 v.

¹⁰² Libro dei diversi della Cancelleria delle Tre Isole Giuppana, Mezzo a Calamotta del 1814. Ser. 68,3b. Svez. 1. 1814 — 1815. str. 38.

¹⁰³ Isto str. 55.

¹⁰⁴ Diversi di Giuppana Ser. 68,2b. Svezak 2. str. 163.

¹⁰⁵ Isto str. 165.

¹⁰⁶ Isto str. 165 v.

¹⁰⁷ Isto str. 166 v.

svjedok može biti ispitana i straža od luke (la guardia del Porto può esser esaminata)¹⁰⁸ što upućuje na zaključak da je tada i ta straža postojala i djelovala. Te noći stražu su vršili Marko Dragoje i Paulo Boroje koji su izjavili da su »stražu činili na mulu«. Sličan je slučaj i s tužbom Ivana Muratti kojom »pravdi presvijetloj) tuži svog sina zbog nekih stvari koje mu je odnio iz kuće. Međutim, osim čina i izrečene presude i ovdje je značajnije ono »pravdi presvijetloj« kao dokaz da je jedna vlast i jedan čovjek, koj je on bio na čelu u ovim sudbonosnim danima, izvršavala svoju dužnost i ulogu na način kojim je stanovništvo otoka Šipana bilo u potpunosti zadovoljno. Osim navedenih češće se rješavaju imovinsko-pravni odnosi uz zahtjev da se zabilježe u službene knjige,¹¹⁰ ostavinski,¹¹¹ mjenični poslovi,¹¹² imenuju tutori, bilježe prodaje ili kupnje brodova, brušketanje ribolovnih posta i drugo. . . Ukratko: svime što sačinjava život, od čega se ponešto na prvi pogled svakodnevno običnim, ali za promatrano razdoblje je i to nadasve značajno jer svjedoči o prihvaćanju nove uprave od strane stanovnika spomenutih otoka kao svoje vlasti.

U međuvremenu, 10. listopada 1813. godine engleski kapetan Harper, zapovjednik briga »Saracen«, uz pomoć kapetana Mack-a,¹¹³ zapovjednika brika koji je pojačao englesku flotu u vodama oko Dubrovačkih otoka, zajedno sa kapetanom Peter Lowenom (comandante le forze di terra di S. M. Britannica al bloco di Ragusa) iskricali su se i na otoke Lopud i Koločep i zauzeli ih. Nešto kasnije i ovi su otoci stavljeni pod upravu Jera Natali. U pismu od 9. 12.

1813. g. upućenom Nataliju, kapetan Lowen kaže da je Jero Natali guverner Šipana »dao stalne dokaze revnosti, vještine i privrženosti čime je zaslužio svo povjerenje vlasti pa se naprijed rečeni konte Jero di Natali imenuje za guvernera Triju otoka: Šipana, Lopuda i Kalamote«.¹¹⁴ (Governo provvisorio britannico delle Tre Isole: Giuppana, Mezzo e Calamotta).

Tom prilikom, 10. 10. 1813. godine izdat je na Lopudu i proglas narodu Dubrovačke Republike (o čemu je već bilo govora — vidi bilješke: red. br. 25) da se pridruži engleskim i austrijskim snagama u borbi protiv Francuza za oslobođenje svoje domovine.

Na oslobođenim otocima postavljeni su glavari općina: na Lopudu Kristofor Scalini¹¹⁵ koji je tu dužnost obavljao da 3. 6. 1814. g. (kada je podnio ostavku motivirajući je obiteljskim razlozima — arhiv Natali 662-1-84) pa je umjesto njega imenovan Mato Jakšić (662-2-289), a na Kalamoti Sebastian Lazarović¹¹⁶ koji je na toj dužnosti bio sve do 10. 2. 1815. godine kada je podnio ostavku, pa je postavljen Frano Ante

¹⁰⁸ Isto str. 169.

¹⁰⁹ Isto str. 177.

¹¹⁰ Isto str. 174 v.

¹¹¹ Isto str. 176.

¹¹² Isto str. 149.

¹¹³ Arhiv (Iva) Dživa Natali. Povijesni radovi 49—III. str. 7. Iz Zatona se javlja da se tamo ukrcava za odlazak na Lopud ali do francuske intervencije ni ovog puta nije došlo. (HAD Protokol str. 383. 1813 — 1814. od 20 X. 1813.)

¹¹⁴ Arhiv Jera Natali. 662 — 3 — 2.

¹¹⁵ Isto 662 — 1 — 5 od 22 I 1814.

¹¹⁶ Isto 662 — 2 — 221.

per tutte le affari del governo, provvisti in un
li vani d'Amministrazione secondo l'argenza della circostanza

12 Vi era un solo tribunale per le tre Isole Giuppana, Mergo e Calamotta composto di un giudice e di suoi due sapienti formanti il tribunale di tre membri con un cancelliere. Questo tribunale giudicava colla procedura, e leggi Regiole da per l'abolizione del reice francese in agosto del anno 1813 attivate. Nelle cause non occorrendo il valore di Piastre 200, e la pena correzionale di mesi sei di prigione il giudice solo ed in assenza o incompetenza il seplea poteva pronunciare, e l'appello poteva esser portato al governatore. Nell'isola di Maleda il sistema giudiziario che si regolava coll'antico metodo di quelli tre oventi di quell'isola ultimamente fu modificato all'ordine art. 223 limitando a quelli giudici la facoltà di pronunciare solamente fin' alla somma di Piastre dieci.

13 Gli abitanti delle quattro Isole ad esclusione di pochi individui proprietari, sono adetti alla marina mercantile, o coltivatori, o pescatori.

14 Nelle quattro Isole di Calamotta Mergo e Giuppana, e Maleda esistono tante di animali minuti circa 2500. Quei animali consistono in capre, e pecore. L'isola di Calamotta avrà all'incirca 60 pecore, quella di Mergo 250 pecore, e quella di Giuppana 600 della stessa specie. L'isola di Maleda 550 pecore avrà circa, con di più 10400 capre.

SLIKA 2.

Detalj iz jednog izvještaja u kome se navodi kako je bilo organizirano sudstvo na dubrovačkim otocima za vrijeme Natalijeve uprave

Svilokos kao suplent (zamjenik). Osnovane su i institucije koje su već djelovale na Šipanu (Lučka kapetanija, sanitetski ured i druge (o čemu će u nastavku ovog rada biti više riječi) a obnovljene su i bratovštine (koje su Francuzi bili ukinuli) najprije na Šipanu, zatim na Lopudu, a kasnije i na Kalamoti.¹¹⁷ U jednoj rečenici: sve se ubrzano radi da se što prije povrati »stari red« kakav su do ukinuća Republike propisivali dubrovački zakoni i izbrisu i posljednji znaci kratkotrajnog francuskog prisustva na ovim otocima.

S načinom upravljanja na Dubrovačkim otocima zadovoljan je John Harper, koji to ističe (ponovno) u pismu Jeru Natali, a posebno s uspostavljanjem i djelovanjem narodne straže.¹¹⁸ I u pismu s Visa, datiranom 18. 3. 1814. godine u kome Hildebrant (posljednji engleski komandant otoka Lastova) oslovljava Natalija sa »dragi prijatelju«, javlja mu da je i admiral William Hoste jako zadovoljan načinom kako djeluje vlast na Dubrovačkim otocima. S djelovanjem narodne straže u dokumentima smo se susretali vrlo rijetko, što bi trebalo značiti da je vladao red pa nije imala velikog posla. . . u jednom izvještaju s Kalamote kaže se da »sve ide u redu a narodna straža je točna.«¹¹⁹ a u izvještaju iz Luke Šipanske poručnik narodne straže, Koporić, izvještava Natalija o jednom rasporedu straže: na mjesto »principalo« tj. »na senj« (segno = znak, oznaka, obilježje) stavio je duplu stražu, kako se i ranije radilo kad je bilo potrebno, a drugu »na Lužu«, i to četiri stražara . . . ukupno osam, kako bi obnoć straža mogla doživati stražu da ne bi zaspali i da sergentu bude lakše da ih obiđe (pregleda).¹²⁰ Iz tog izvještaja doznajemo da je tenente (poručnik) bio najveći čin u toj straži, zatim sottotenente (potporučnik, (sergente (narednik) i caporali (kaplari). Na Šipanu djeluje i specijalna komisija za popravke javnih puteva koju sačinjavaju ugledni otočani: conte Antun Luka di Sorgo, Stjepan Maždin i Marin Muratti.¹²¹

Sa Šipana Jero Natali prenosi sjedište svoje uprave na Lopud. Nismo uspjeli utvrditi točan datum, ali sudeći po nekim događajima to je bilo negdje koncem ožujka 1814. g. ili prvih dana mjeseca travnja. Naime, 17. 3. 1814. godine sudac Sigismondo conte di Ghetaldi piše Jeru Natali na Šipanu da zbog obiteljskih razloga napušta dužnost suca,¹²² pa je istog dana osobno vratio i četiri službene knjige u koje je unosio podatke koji su bili u vezi s njegovom sudačkom djelatnošću (10. 10. 1814. napustio je i dužnost oficira (sottotenente) narodne straže), a 28. 3. 1814. g. i kancelier Andrija Krilanović također obavještava Natalija da podnosi ostavku.¹²³ Ne navodi razlog, ali iz konteksta upućenog pisma nije teško zaključiti da nije bio jako zadovoljan svojim tretmanom, a vjerojatno i zbog toga što mu se nije išlo sa Šipana na Lopud. Od konca tog mjeseca pa nadalje službena prepiska se upućuje na Lopud i sa Lopuda. Jero Natali je već 30. 3. 1814. g. imenovao novog suca i kanceliera koji su obitavali na Lopudu: za suca je imenovan conte Natale Paolo di Saraca, a za kanceliera Ignacio Gurić.¹²⁴ Conte Saraca prihvaća dužnost i zahvaljuje na povjerenju, (662-1-34) a također i Gurić.

Sudstvu se u starom Dubrovniku, pa tako i za vrijeme nove vlasti na Dubrovačkim otocima, pri-

davao veliki značaj: stanovnici se sve češće obraćaju toj instanci za razne poslove tako da se postavila i potreba njegovog proširenja. Na to je Nataliju skrenuo pažnju i John Gore, (contraammiraglio, comandante la squadra di S. M. Britannica nell'Adriatico): za očekivati je da će se poslovi u sudstvu povećati pa »lo permettono le circostanze alla sistemazione d'un Tribunale formato di più membri per aggiudicare i affari di maggior rilievo.«¹²⁵ Tako je i postupljeno: za suplente su postavljeni conte Marino Matteo di Pozza¹²⁶ i Mario marchese di Bona.¹²⁷ Ovaj tribunal je sudio po postupku i zakonima dubrovačkim: u sporovima koji nisu prelazili vrijednost od 200 piastri i kaznu popravka od šest mjeseci u zatvoru presudu je izricao sam sudac, a u njegovoj odsutnosti njegov pomoćnik. . . priziv se mogao uputiti guverneru.¹²⁸ Vodili su brigu o legatima »di carità e publica beneficenza al Isola di Mezzo«, utjerivanju kazni od izrečenih presuda,¹²⁹ a sve je više i testamenata (oporka) o kojima se vodi računa, zbog čega je određeno da se »testamenti živućih (otočana) pohranjuju u jednoj škrinji sa dva ključa: jednog će držati sudac (u njegovoj odsutnosti suplent), a drugog kancelier.«¹³⁰ A budući na Mljetu u to vrijeme još nije bilo uspostavljeno sudstvo, guverner Natali moli suca i članove tribunala da privremeno preuzmu, ako ustreba, suđenje i na ovom otoku.¹³¹

Pa ipak, na osnovi svega do sada navedenog, pogrešno bi bilo zaključiti da guverner Natali nije imao i briga. Iz »Memoria che si tiene per mio lume e discarico« vidi se da guverner Natali ne prima ni dio onog što su otočani u doba Republike davali svome knezu. . . sve troškove uprave snosi sam. . . sve poslove koje pojedinci obavljaju u novoj vlasti vrše besplatno, što pomalo izaziva razne prigovore. Svi se, istina, nadaju da će teškoće s kojima se susreću proći završetkom rata. Vizija ponovnog uspostavljanja Dubrovačke Republike činila se u početku realnom i još je uvijek prisutna pa ljudi lakše podnose terete koje nose na svojim leđima, dajući i na taj način izraza svojoj nadi. A najteže od svega je što su Austrijanci u Dubrovniku: u svojoj politici

¹¹⁷ Isto 662 — 1 — 28 od 3. III 1814. Na Kalamoti je odobreno obnavljanje bratovštine juna 1814. g. AN 662 — 1 — 99 b.

¹¹⁸ Isto 662 — 3 — 29.

¹¹⁹ Isto 662 — 1 — 24.

¹²⁰ Isto 662 — 1 — 31 od 25. 5. 1814.

¹²¹ Isto 662 — 2 — 255.

¹²² Isto 662 — 1 — 25 od 17. 3. 1814. g., 662 — 1 — 35 i 662 — 1 — 169 od 10. 10. 1814. g. Istog dana Natali je odgovorio Ghetaldiju: prihvaća njegovu ostavku i lijepim riječima mu stavlja na znanje da su nacionalni interesi ispred osobnih. (662 — 1 — 170. AN)

¹²³ Isto 662 — 1 — 32.

¹²⁴ Isto 662 — 1 — 31 od 25. 5. 1814.

¹²⁵ Isto 662 — 1 — 200 od 18. 6. 1814. g.

¹²⁶ Isto 66 — 1 — 104 od 22. 6. 1814.

¹²⁷ Isto 66 — 1 — 198 od 7. 10. 1814.

¹²⁸ Isto 662 — 3 — 19.

¹²⁹ Isto 662 — 1 — 60 od 10. 5. 1814.

¹³⁰ Isto 66 — 1 — 194 od 30. 10. 1814. g.

¹³¹ Libro del diversi della Cancellaria delle Tre Isole Giuppana, Mezzo e Calamotta del 1814. Ser. 68,3b, Svezak 1. 1814 — 1815. str. 53 od 15. II 1814. i str. 122 od 3. 3. 1815. g. . . »per cio vi prego Signori di assumervi provvisoriamente nell'occorrenze del Giudiciario anche di quell'Isola. . . «

prisajedinjenja teritorija Dubrovačke Republike austrijskoj carevini austrijski general Milutinović ne stoji skrštenih ruku: zabranio je isticanje dubrovačke zastave u Dubrovniku, sve je činovnike zakleo na vjernost caru, zaprijetio je vlasteli da ne buni puk, uslijedila su i neka hapšenja pa mnogi iz grada bježe na otoke gdje pod zaštitom dubrovačkih zakona traže utočište. Milutinović traži od Natalija da mu preda i dubrovačke otoke, čemu se Natali protivi, navodeći da su mu otoci povjereni na upravljanje od kralja Engleske, nastojeći i na taj način da sačuva ovo posljednje utočište mira i slobode, zbog čega se češće suprotstavlja generalovim zahtjevima. Tako je bilo i kada je general Milutinović 2. 9. 1814. g. uputio na Lopud jednog natporučnika s vojnicima da uhapsi vlastelina Pozzu-Sorgo koji je pred započetim zatvaranjima u Dubrovniku od strane austrijskih vlasti pobjegao na Lopud.¹³² Uputio je Natali protest generalu podsjećajući ga da je ovo slobodni teritorij nad kojim se njegova vlast ne proteže.

Jedna od velikih briga bio je i otok Mljet, ne u smislu proizvodnje ili prodaje njihovog proizvoda (najčešće poljoprivrednih i drva za gorivo) što je u mnogočemu bilo slično kao i na ostalim dubrovačkim otocima, već zbog agrarnih odnosa, tako da je to razdoblje u stvari posebno poglavlje kako za Governo provisorio (britannico) delle quattro isole — Giuppana, Mezzo, Calamotta e Meleda, kako se nazivala uprava ovih otoka nakon uklapanja i otoka Mljeta u nju, tako i za historiju otoka Mljeta posebno.¹³³

Mljećani su dugo priželjkivali da samostanska imanja sv. Marije na Mljetskom jezeru, nakon što je 31. 5. 1808. g. general Marmont dekretom ukinuo ovaj 650 godina stari samostan Benediktinaca, podijele između sebe. U tom smislu sklopili su i ugovor s tadašnjim priorom samostana (koji se kasnije žalio na prisilu koja je, navodno, tim povodom vršena nad njim) i de facto ušli »in possesso di tutti i beni di Meleda«. Ali na takovo stanje, poslije godinu dana, prior se žalio engleskim zapovjednicima. I pukovnik George Duncan Robertson, guverner i zapovjednik britanskih snaga na Visu, uputio je kolo-voza 1814. g. na Mljet kapetana Petera Lowena, engleskog zapovjednika kopnenih snaga na dubrovačkom području i Jera Natali, guvernera Dubrovačkih otoka, da razmotre situaciju i srede prilike. Prilike nisu u potpunosti sredili pa je Lowen predao Nataliju upravu i nad ovim otokom, smatrajući da je on najpogodniji za posredovanje u sporu između Mljećana i samostana. Kapetan Lowen pisao je Nataliju da ga je pukovnik Robertson imenovao i za guvernera Mljeta,¹³⁴ a 5. 9. 1814. g. to je uradio i sam Robertson,¹³⁵ pa se od tada uprava dubrovačkih otoka sastojala od četiri otoka, a također i guvernerstvo Natalijevo.¹³⁶ Natali je činio sve što je bilo u njegovoj moći da sredi prilike na Mljetu: imenovao je tri administratora za imanja benediktinskog samostana,¹³⁷ zatim suce za Mljet¹³⁸ kojima su date upute da sude kako je utvrđeno starim načinom zajednice (... che si regola coll'antico metodo dell'Università di quell'Isola ultimamente fù modificato coll'ordine No 228), ograničavajući ovim sucima pravo da izriču kazne samo do iznosa od 10 piastri. U pomanjkanju kanceliera priznaju se i testamenti »koji su pisani rukom paroka«. U poslovima koji se

ne mogu pomirdbom riješiti među zavađenim strankama »moraju javiti nama«, i tako redom do preporuke »da nastoje držati stanovništvo mirnim«. (... procuravanno di tenere tranquilli gli abitanti).¹³⁹ Međutim, mira nije bilo jer je tokom daljnjeg razvoja stvari 6. 3. 1815. godine došlo do pobune Mljećana koja je dobila razmjere narodnog ustanka. S potpisom »il popolo di Meleda« uputili su Nataliju protest u kome kažu da su svi općinari Mljeta odlučili postati vlastiti zakonski gospodari (dobara) samostana S. Maria od Jezera na Mljetu.¹⁴⁰ O tome je odmah obaviješten pukovnik Robertson, koji očigledno ljut na Mljećane izdaje oglas u kome kaže »da ne može trpjeti jedan takav prijelaz vlasti« (non potendo tollerare un tanto trapasso il governo...) pa naređuje da »ni jedan stanovnik Mljeta ne može od danas nanijeti štetu niti štetiti kome na gorespomenutim imanjima« ... itd. »jer će biti osuđen na nadoknadu štete«, ali ni taj apel nije promijenio na bolje. Javljeno je o tom događaju i generalu Jamesu Campbellu, zapovjedniku snaga Britanije na Mediteranu i povjereniku na otocima Jonskim i Jadranskim¹⁴¹ pa ponovno pukovniku Robertsonu na Vis uz upozorenje da se na Mljetu dešava jedna nova pobuna naroda s obzirom na imanja Benediktinaca,¹⁴² zatim opet

¹³² Arhiv Jera Natali 662 — 1 136

¹³³ »O agrarnim odnosima na otoku Mljetu u vrijeme pada Dubrovačke Republike« opširno je pisao prof. Zdravko Šundrica u »Beretičevom zborniku« Dubrovnik 1960. na str. 271 do 286. zbog čega se u ovom radu nećemo posebno baviti ovim pitanjem: tek toliko koliko je dovoljno zbog kontinuiranog razvoja vlasti u spomenutom razdoblju na Dubrovačkim otocima i lakšeg praćenja nekih detalja u vezi sa spomenutim odnosima.

¹³⁴ Arhiv Jera Natali. 662 — 1 — 145.

¹³⁵ Isto 662 — 2 — 229.

¹³⁶ U već spominjanom radu (Iva) Dživa Natali »Povijesni radovi 49—III — kaže se da je i Lastovo bilo pod upravom Jera Natali. Taj podatak zabilježen je samo na tom mjestu i nigdje se više nismo s njim susreli. Ni sam Jero Natali to nigdje ne navodi pa je posve vjerojatno da se radi o »lapsus calami«. Jer, u jednom oglasu s Lastova u to vrijeme potpisan je Vicenzo Questich kao presidente dell'Consiglio e comandante dell'Isola. (662 — 1 — 115 od 6. 7. 1814. g.) Isto navodi i M. Lucianović na str. 271. već citiranog njegovog rada pod red. br. 8 u bilješkama.

¹³⁷ Arhiv Jera Natali. 662 — 1 — 153 od 29. 9. 1814. Imenovani su don Miho Scironi, Pavle Ivana Stražičić i Matko Petrov Crlienko.

¹³⁸ Isto 662 — 1 — 153 od 29. 9. 1814. Suci u Babinom Polju bili su Marin Pavla Stražičić, Ivan Anđela Čumbelić, Nikola Marina Hajdić i Antun Ilije Matana. Pored njih izabrana su dva giusticiera, četiri stimatora, dva asistenta zdravstva i šest stražara. U Blatu sudac je bio Nikola Radulj. U Prožuri: Nikola Nikole Lazgija i Petar Mata Berzinija, u Maranovićima: Vlaho Petra Božanja i Mato Petra Bakara, i u Koritima Matko Franičev. I u ovim mjestima postavljeni su asistenti zdravstva i stražari. Za kanceliera je imenovan Marin Paula Stražičić. (662 — 1 — 159).

¹³⁹ Isto 662 — 1 — 155 od 29. 9. 1814.

¹⁴⁰ La popolazione di Meleda li 6. 3. 1815. Noi tutti di comune corisenso abbiamo risoluto di rimpristinare i proprii leggitimi padroni dal Monastero di S. Maria. . .

¹⁴¹ Arhiv Jera Natali. 662 — 2 — 237 od 14. 3. 1815.

¹⁴² Isto 662 — 2 — 244 od 18. 3. 1815. . . di quella Isola accade una nuova somossa popolare relativamente ai beni Benedittini.

Campbellu u pismu kojim se krivica za te događaje posebno svaljuje na braću Hajdić, Nikolu i Paula,¹⁴³ što oni odbijaju ističući svoju punu pokornost i uvažavanje vlasti, tražeći oprostjenje ako su nehotično što pogriješili.¹⁴⁴ I da dalje ne navodimo detalje kažimo još samo to da je kraj ovom sporu učinio general Milutinović odmah po preuzimanju ovog područja od Britanije u vlast Austrije: vojničkom logikom zabranio je svako okupljanje naroda, bez dozvole, pa i bratovština.¹⁴⁵ Mlječani su se tada primirili, mada i kasnije nailazimo na žalbe koje se sada upućuju generalu Milutinoviću o »velikim štetama koje su nanesene samostanu«: general naređuje da se ispita istinitost navoda,¹⁴⁶ što je i urađeno: popis odnijetih predmeta je izvršen, procjena je učinjena, šteta je bilo, ali je Miho Širun, jedan od svojevreme-

nih administratora ovog samostana i podnosilac odnosne žalbe — u mnogočemu ipak pretjerao.

A bilo je teškoća i briga i s privređivanjem, jer »stanovnici četiriju otoka, isključivši rijetko individualno vlasništvo, su pripadnici trgovačke mornarice, poljoprivrednici ili ribari«, a u postojećim uvjetima ni u tim tradicionalnim poslovima, kada je riječ o dubrovačkim otocima, nisu se mogli izbjeći određeni nesporazumi.

¹⁴³ Isto 662 — 2 — 275 . . . che al presente lavorava di tutto ih suo possibile tanto per sostenere i suoi complici quanto per mantenersi nelle usurpazione de beni Benedittini. . .

¹⁴⁴ Isto 662 — 2 — 296 od 10. 6. 1815.

¹⁴⁵ Isto 662 — 4 — 8 od 15. 7. 1815.

¹⁴⁶ Isto 662 — 4 — 249 od 8. 9. 1815. g.

(nastavlja se u idućem broju)

Izdavač i potpisnici Društvenog dogovora o izlaženju časopisa

»N A Š E M O R E«

Socijalistički savez radnog naroda — Dubrovnik

Klub pomoraca »Miho Pracat« — Dubrovnik

Samoupravna interesna zajednica za kulturu općine Dubrovnik

Skupština općine Dubrovnik

Atlantska plovidba — Dubrovnik

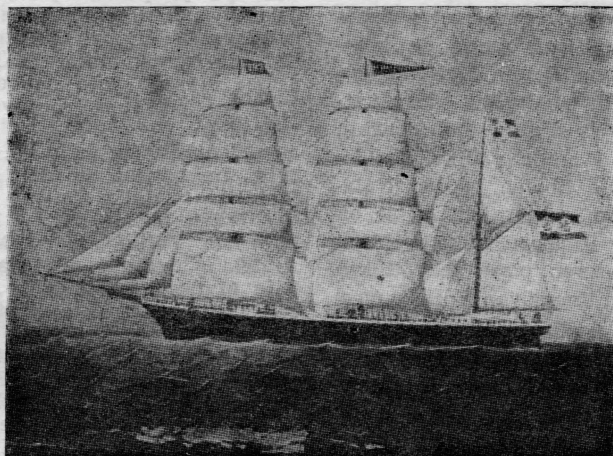
Luka Dubrovnik — Dubrovnik

Meditranska plovidba — Korčula

Društvo za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije u Dubrovniku

Općinsko vijeće SSH — Dubrovnik

Biološki zavod — Dubrovnik

ŽELE DA SVI ČITAOCI

**U POTPUNOSTI BUDU ZADOVOLJNI ZNANSTVENIM,
STRUČNIM I ZANIMLJIVIM PRILOZIMA NA
STRANICAMA ČASOPISA »NAŠE MORE«**